

"DEUS MACHINA/SIGIL"

HELENA SCHULTHEIS EDGELER

PEČAT KOJI ZATVARA CIKLUS

Diana Ososlija

Sve je započelo slikom *Nude Ascending* (Akt koji se uspinje) još 2015. godine, kada je Helena Schultheis Edgeler potaknuta pitanjem kolege informatičara i ljubitelja umjetnosti o tome hoće li računalo ikada zamijeniti umjetnika, počela eksperimentirati sa prvim aplikacijama koje su simulirale stilove velikana poput Van Gogha ili Picassa. Iz znatiželje je kupila pretplatu za aplikaciju "Picasso" i počela eksperimentirati ubacujući fotografije. Koristeći grafičke alate, pripremala je mozaike od malih komadića, što je rezultiralo prvom skicom za *Nude Ascending*, koju je potom naslikala tehnikom ulja na platnu. Ta slika bila je tadašnji odgovor kolegi: Ne, umjetnik ne može biti zamijenjen. *Nude Ascending* tako je postala *spiritus movens* budućih ciklusa slika *Put it in the Cloud* (Postavi to na oblak) i *Deus Machina*, kojima umjetnica nastavlja propitivati složen odnos umjetnika i tehnologije.

Čini to na nadasve promišljen, metodičan, analitičan i inventivan način, stvarajući jedinstvene slike u tradicionalnoj tehnici ulja na platnu koje nastaju kao produkt komunikacije sa umjetnom inteligencijom. Dok ciklus slika *Put it in the Cloud* ukazuje ne samo na umjetničko poznavanje povijesti umjetnosti, nego i vješto kombiniranje motiva i simbola te referiranje na poznata djela umjetnosti, *Deus Machina* ciklus je u kojem umjetna inteligencija poprima fizički oblik.

Ne čudi stoga konstatacija povjesničarke umjetnosti Nade Beroš koja kaže da je postmodernističko dvostruko kodiranje,

prisutno u gotovo svim radovima Helene Schultheis Edgeler. Taj je pojam 1977. godine uveo teoretičar arhitekture Charles Jencks u svojoj utjecajnoj knjizi *Jezik postmoderne arhitekture*. Dvostruko kodiranje (double coding) označava istodobnu upotrebu dvaju različitih "kodova" ili jezika u jednom umjetničkom djelu kako bi se komuniciralo s dvije različite skupine publike – stručnjacima i kritičarima kroz avangardne, složene kodove i povijesne reference, te s najširojom javnošću kroz popularne, razumljive i često humoristične elemente.

Osobito je to vidljivo u radovima ciklusa Put it in the Cloud koja dopuštaju različita čitanja ovisno o predznanju promatrača. Ciklus je to u kojem nas Helena Schultheis Edgeler vodi na fascinantno putovanje kroz povijest umjetnosti, koristeći legendarni Duchampov Nude Descending a Staircase (Akt koji silazi niz stepenice) kao svojevrsni genetski kod za svoje radove. Ono što ovu seriju čini posebnom je autoričin dijalog s tehnologijom; umjesto da dopusti računalu da odradi sav posao, ona algoritme koristi kao alat za filtriranje ideja. Rezultat nije hladna digitalna grafika, već klasična uljena slika u kojoj se osjeća umjetničina ruka i njezina pobjeda nad pukim "kopiranjem" stvarnosti. Od mistike starog Egipta, preko renesansne elegancije, pa sve do modernog pop-arta u radu Nude Ascending, distopijskog komentara na našu današnjicu u radu Babel / Global Player inspiriranom flamanskim majstorima i motivom Babilonske kule kao metafore za kaos društvenih mreža gdje svi pričaju, a nitko ne sluša do ključnog motiva pustinje u radu latinskog naziva In umbra, igitur, pugnabimus (Tada ćemo se boriti u hladu), Helena Schultheis Edgeler stvara djela koja su metafora za rast, padanje i iskušenje, ali i moguće ponovno uzdizanje.

Posebno intrigira njezin osvrt na koncept Homo ludens – čovjeka koji se igra. U istoimenom radu, autoportretu vidimo krupni plan ljudske glave koja je uronjena u svojevrsni tehnološki trans ili hibernaciju. Lik nosi sofisticiranu opremu koja podsjeća na senzore za praćenje moždanih valova ili VR sučelje, što sugerira simbiozu čovjeka i stroja. To izravno komunicira s idejom o "postavljanju vlastitog bića na Cloud (Oblak)". Ovaj rad predstavlja vizualni vrhunac i zaključak autoričinog ciklusa. Na radu se jasno razaznaju riječi "...IGITUR PUGNABIMUS". Ovaj citat (koji se pripisuje spartanskom odgovoru Perzijancima prije bitke kod Termopila) ovdje dobiva novo značenje – borba se više ne odvija na fizičkom polju, već u "sjeni" digitalnog svijeta i unutarnjeg svijeta čovjeka. Iako bismo pomislili da će nam umjetna inteligencija, preuzimajući fizički rad, konačno osloboditi prostor za duhovnost i igru, Helena je tu prilično skeptična. Za nju je ta ideja čista utopija. Pojavom Midjourneyja, programa koji tekst pretvara u sliku, prijašnji odgovor na pitanje o zamjenjivosti umjetnika postaje uzdrman. Unatoč tome, Helena Schultheis Edgeler vrlo

hrabro prihvaća tehnološke novitete i svoju "igru" sa umjetnom inteligencijom nastavlja u ciklusu Deus Machina. Riječima umjetnice prvi put se susrećemo s mašinom (potencijalno i samosvjesnom u bliskoj budućnosti) za koju ni znanstvena zajednica ne može dati sigurna predviđanja, već samo uvjerenja, nade i strahove. Budućnost je zbog toga teško sagledljiva, ali upravo to je čini uzbudljivom. Ciklus Deus Machina nastao je nakon mjeseci generiranja slika uz pomoć umjetne inteligencije. Dugotrajnim i složenim procesom komunikacije sa umjetnom inteligencijom, umjetnica je sasvim slučajno – kada je greškom kopirala krivi, nerazumljiv dio koda u Midjourney, došla do slike koja je postala sjeme za skice budućeg ciklusa. Tako nastaje krajnje eteričan ciklus Deus Machina. Ciklus u kojem se nadnaravno biće, umjetna inteligencija oslobađa okova stroja i poprima nejasan fizički oblik. Poput kakvih utvara, rasplinite sjenovite forme obitavaju u prostorima koji aludiraju na antičku arhitekturu. Sve djeluje pomalo dekirikovski. Prisutnost i istovremena odsutnost supustoje na radovima ovog ciklusa. Arhitektura koju poznajemo i koja još uvijek postoji kao artefakt ljudskog znanja i inventivnosti, sada se pretvara u sjenu onoga što je nekada bila. Francuski pjesnik i kritičar Apollinaire prepoznao je De Chiricov genij i opisao ga kroz prizmu metafizike: "Ono što De Chirico radi je slikarstvo koje je više od samog slikarstva. To je arhitektura duhova, gdje svaka sjena ima svoju težinu, a svaki prazan prostor vrišti od odsutnosti." Sjene koje se kreću prostorima Helene Schultheis Edgeler aludiraju na nejasnu budućnost u odnosu čovjek - umjetna inteligencija.

Pred čovjekom, kao i pred umjetnikom nalazi se izazov u kojem se riječima umjetnice preispitivanje vlastitih moralno - etičkih vrijednosti i granica ljudskosti u tom odnosu nameće kao nužnost. Ako se vratimo početno pitanje – može li računalno, odnosno tehnologija, uistinu zamijeniti umjetnika? – primijetit ćemo da ideje o "kraju umjetnosti" nisu nikakva novost. Iako se u jeku suvremene tehnološke revolucije to pitanje nameće samo po sebi, povijest nam nudi dragocjenu lekciju o tome kako inovacije mijenjaju kreativni proces.

Slična je panika zavlada umjetničkim krugovima sredinom 19. stoljeća pojavom fotografije.

Taj je strah rezultirao famoznom tvrdnjom: "Od danas je slikarstvo mrtvo", koju povijest pripisuje francuskom slikaru Paulu Delarocheu nakon što je 1839. godine ugledao prvu dagerotipiju. Međutim, vrijeme je pokazalo da tehnologija nije bila neprijatelj, već katalizator promjene. Umjesto stvarnog "kraja", fotografija je zapravo prisilila umjetnost na najradikalniju transformaciju u povijesti - oslobođenje od "ropstva" stvarnosti.

Upravo je taj tehnološki izazov otvorio vrata modernizmu, dopuštajući umjetnicima da prestanu biti puki kroničari viđenog i postanu istraživači apstraktnog, emotivnog i subjektivnog. Suvremenu potvrdu teze da slikarstvo nije mrtvo pronalazimo u radu Helene Schultheis Edgeler, za koju tehnologija predstavlja novost koja pobuđuje prirodnu znatiželju i nimalo ne sputava njezinu kreativnost. Naprotiv, ona je potiče na istraživanje novih izražajnih mogućnosti i stvaranje autentičnih djela, dok njezina suradnja s umjetnom inteligencijom iznova potvrđuje nezamjenjivost umjetničkog genija, dubinu misaonog procesa i snagu introspekcije koju u kreativni čin može unijeti isključivo čovjek.